

ลักษณะทั่วไปของห้องที่และเกษตรกรที่ทำการศึกษา

สภาพพื้นที่ทำการศึกษ

พื้นที่ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อศึกษาเกี่ยวกับการปลูกข้าวโพดหวานเพื่อทำเมล็ดพันธุ์ ได้แก่ พื้นที่ศูนย์วิจัยข้าวโพดและข้าวฟ่างแห่งชาติ อําเภอบางช่อง จังหวัดนครราชสีมา และ อําเภอดําเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ซึ่งจะได้อธิบายสภาพโดยทั่วไปพร้อมทั้งลักษณะทั่ว ๆ ไป ของเกษตรกรในพื้นที่ทำการศึกษด้วยทั้งสองแห่งเพื่อให้เกิดความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับ เกษตรกรดังนี้

1. ศูนย์วิจัยข้าวโพดและข้าวฟ่างแห่งชาติ

1.1 ความเป็นมาของศูนย์

ไร่สุวรรณฯ เป็นชื่อที่เรียกทั่ว ๆ ไปของศูนย์วิจัยข้าวโพดและข้าวฟ่างแห่งชาติ และสถานีฝักนิสิตเกษตรสุวรรณวาจกกสิกิจ ตั้งอยู่ริมถนนสายมิตรภาพ สระบุรี-นครราชสีมา กิโลเมตรที่ 155 ตำบลกลางคอง อําเภอบางช่อง จังหวัดนครราชสีมา เดิมเป็นไร่ของ ฯพณฯ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เมื่อรัฐบาลยึดเป็นของรัฐได้มอบให้มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จัดตั้งเป็นสถานีฝักนิสิต ตั้งชื่อว่า สถานีฝักนิสิตเกษตรสุวรรณวาจกกสิกิจ เมื่อปี 2508 และ ต่อ มาในปี 2509 ได้จัดตั้งขึ้นเป็นศูนย์วิจัยข้าวโพดและข้าวฟ่างแห่งชาติ โดยความร่วมมือกัน ระหว่างหน่วยงาน คือ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กระทรวงเกษตร (โดยกรมกสิกรรม) และ มูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ มีเป้าหมายเพื่อทำการค้นคว้าเกี่ยวกับข้าวโพดและข้าวฟ่าง เพื่อเพิ่ม ผลผลิตต่อหน่วยพื้นที่ให้สูงขึ้น ไร่สุวรรณฯ มีหน่วยงานที่ตั้งอยู่คือ

1. สถานีฝักนิสิตเกษตรเพื่อทำการฝักอบรม
  - ก. นิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
  - ข. พนักงานส่งเสริมเกษตร
  - ค. เจ้าหน้าที่วิจัยจากนานาชาติ

- ง. นักศึกษาวิทยาลัยเกษตรและวิทยาลัยครู
  - จ. เกษตรกร
2. ศูนย์วิจัยข้าวโพดและข้าวฟ่างแห่งชาติ
  3. สำนักงานกลางของโครงการปรับปรุงพันธุ์ข้าวโพดภาคพื้นเอเชีย

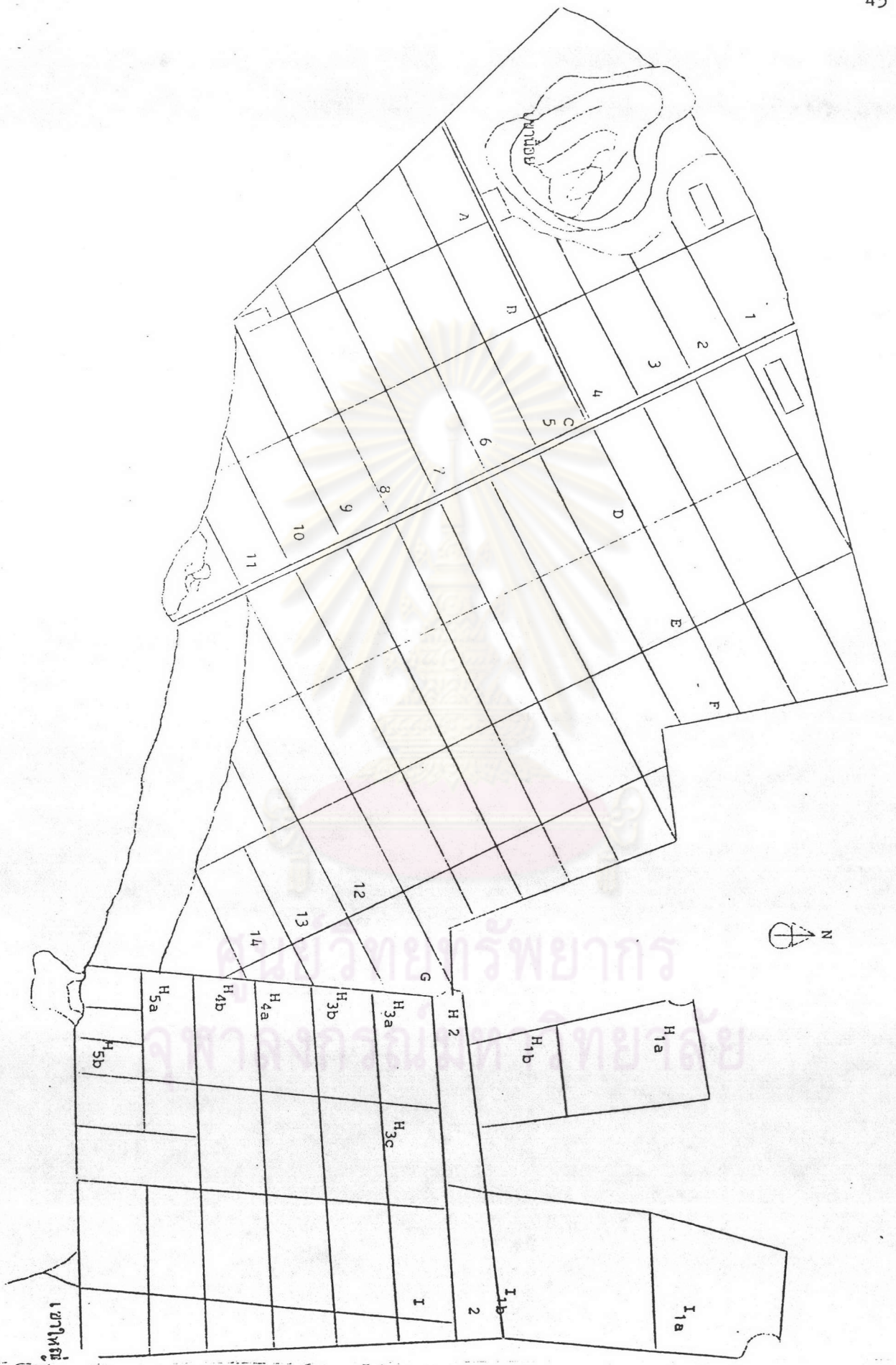
1.2 ภูมิประเทศ

ไร่สุวรรณฯ ตั้งอยู่บริเวณเส้นรุ้งที่ 14.5 องศาเหนือและเส้นแวงที่ 10 องศา 50 ลิบดา พื้นที่สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 360 เมตร มีฝนตกเฉลี่ยปีละ 1,000-1,200 มิลลิเมตร อุณหภูมิเฉลี่ย 27 องศาเซลเซียส เฉลี่ยต่ำสุด 14 องศาเซลเซียส และเฉลี่ยสูงสุด 33 องศาเซลเซียส ความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ยตลอดปีมีค่าประมาณ 85 เปอร์เซ็นต์ ในอนาคต หากลดพื้นที่ลง ภูมิอากาศคงจะเปลี่ยนแปลงและอาจจะลมแรงตลอดปี

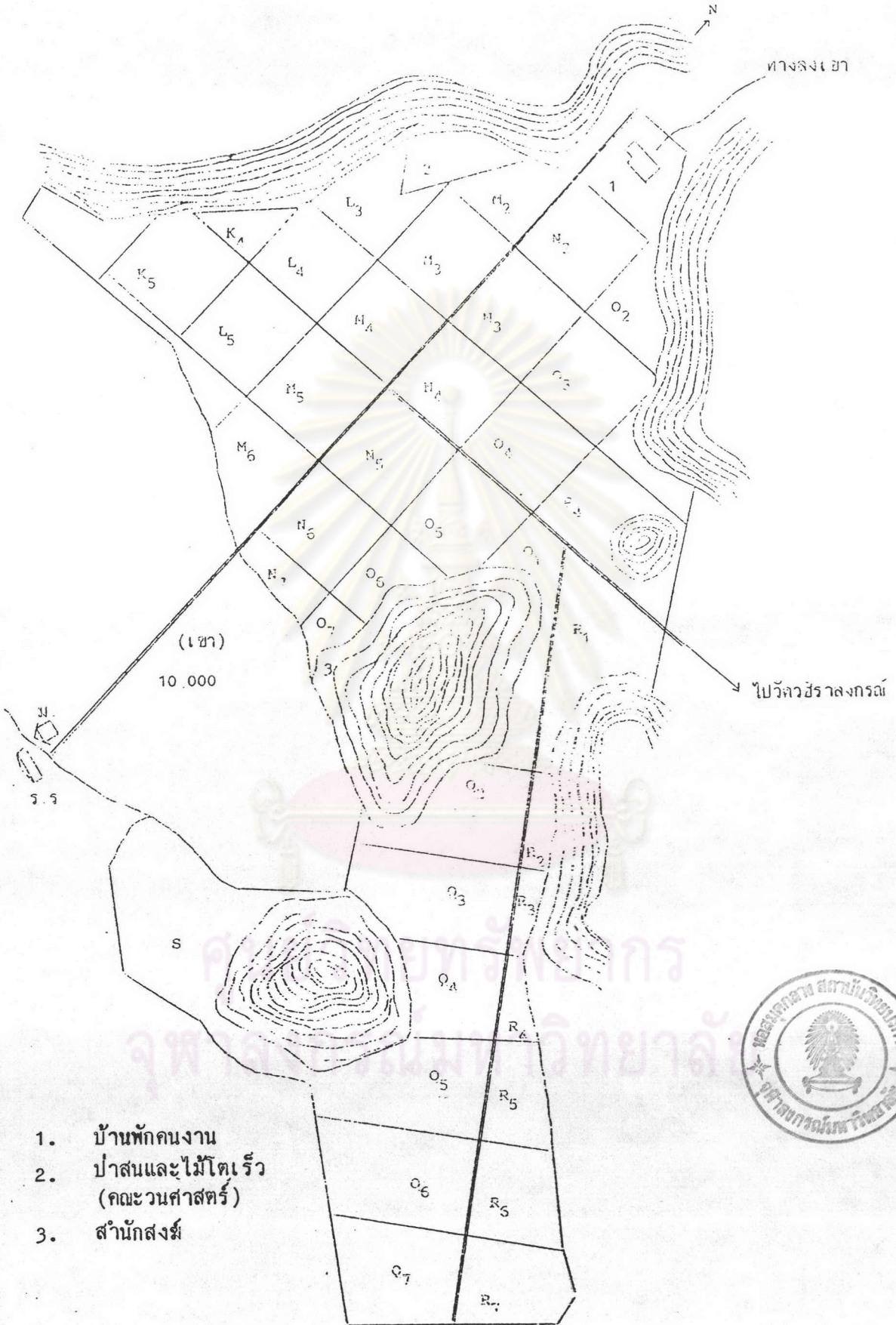
ไร่สุวรรณฯ มีพื้นที่ประมาณ 3,010 ไร่อยู่ด้านหน้าติดถนนมิตรภาพประมาณ 1,400 ไร่ ที่เหลืออยู่ด้านหลังเขา ดินเป็นดินสีแดง-น้ำตาล มีความเป็นกรด-ด่าง (pH) ประมาณ 5.0-8.1 ดินระบายน้ำได้ดี คอบสนองต่อธาตุไนโตรเจนดีมาก และบางแห่งแสดงอาการขาดธาตุรอง คือ สังกะสี เหล็ก และแมกนีเซียม ได้ทำการปรับระดับพื้นที่ของแปลงที่ใช้ในการวิจัย ให้มีระดับลาดเท .02-.06 เปอร์เซ็นต์และแปลงที่มีพื้นที่เนื้อที่เต็มบริบูรณ์ จะมีเนื้อที่ 12.5 ไร่กว้าง 100 เมตร ยาว 200 เมตร (แผนภาพ 3.1)

1.3 ระบบการชลประทาน

ด้วยไร่สุวรรณฯ อยู่ในพื้นที่ที่ไม่มีแหล่งน้ำธรรมชาติ จึงต้องอาศัยน้ำบาดาล จากบ่อน้ำบาดาล 7 แห่งด้วยกัน โดยมีถังคอนกรีตสำหรับน้ำใช้ในอาคารบ้านเรือน 2 ถัง ส่วนน้ำให้แปลงพืชจะมีบ่อน้ำ 4 บ่อ จากบ่อน้ำทั้ง 4 บ่อนั้น 3 บ่อเป็นบ่อเก็บน้ำบาดาลที่ปั๊มจากใต้ดิน อีก 1 บ่อ ใช้น้ำฝนที่ไหลบ่าลงสู่ที่ต่ำ มีท่อหลักซีเมนต์โยหินขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 25 และ 30 เซนติเมตร ใต้ดินวางผ่านไปยังแปลงต่าง ๆ แต่ละหัวแปลงจะมีท่อส่ง (Raser) และประตุน้ำ (Hydrant) เพื่อเชื่อมกับท่ออลูมิเนียม

แผนภาพ 3.1 แผนที่แปลงทดลอง ศูนย์วิจัยข้าวโพดและข้าวฟ่างแห่งชาติ (ไร่สุวรรณ)
พื้นที่ด้านหน้าเขา 1,400 ไร่

แผนภาพ 3.1 (ต่อ) พื้นที่ด้านหลังเขา 750 ไร่

การให้น้ำทางไร้สุวรรณฯ ให้ทั้งสองระบบคือ แบบฝนเทียม (Sprinkler System) และแบบให้น้ำตามร่อง (Fallow System) บ่อเก็บน้ำนี้ปูรองพื้นล่างด้วยแผ่นพลาสติกเติมที่จนเลยชั้นมากกลางขอบคันดิน รอยต่อระหว่างแผ่นเชื่อมด้วยเทปพิเศษติดทั้งสองหน้า 2 บ่อที่สร้างก่อน (ปี 2510) อีกบ่อหนึ่ง (สร้างปี 2520) เชื่อมด้วยน้ำยาเชื่อม ต่อจากแผ่นพลาสติกเป็นดินและหินทับถมข้างบนอีกที สองบ่อแรกที่ได้เริ่มก่อสร้างปี 2510 ยังอยู่ในสภาพดี คุณภาพน้ำเป็นน้ำกระด้าง

1.4 บุคลากร เจ้าหน้าที่ทั้งหมด	56 คน	แบ่งเป็น
ก. ข้าราชการ	35 คน	ได้แก่
- นักวิชาการงานวิจัย	21 คน	
- ชุรการ	14 คน	
ข. เจ้าหน้าที่ชั่วคราว	21 คน	ได้แก่
- ผู้เชี่ยวชาญงานวิจัย	12 คน	
- ชุรการ	9 คน	
ค. คนงานประจำ	135 คน	
ง. คนงานชั่วคราว	157 คน	

1.5 ผลงานของศูนย์

ผลงานของศูนย์ฯซึ่งออกสู่เกษตรกรคือ การสร้างพันธุ์ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ที่เกษตรกรใช้อยู่ทั่วไปคือ พันธุ์สุวรรณ 1 และพันธุ์สุวรรณ 2 ส่วนพันธุ์ลูกผสมเดี่ยว 2301 ให้เกษตรกรเลือกปลูกในสภาพที่แห้งแล้งหรือฝนทิ้งช่วง ลูกผสมสามทางสุวรรณ 2602 นอกจากนี้ยังจัดทำสายพันธุ์ต่าง ๆ เพื่อให้เอกชนนำไปใช้ประโยชน์ สำหรับข้าวฟ่างได้ผลิตพันธุ์ที่ออกมาหลายพันธุ์ แต่ที่เกษตรกรนิยมในขณะนี้คือพันธุ์ KU-439 เมล็ดพันธุ์สีข้าว พันธุ์ KU-256 เมล็ดพันธุ์สีข้าว และพันธุ์ลูกผสม KU-850 เมล็ดพันธุ์สีแดง ส่วนข้าวโพดหวาน ได้ทำการผลิตเมล็ดพันธุ์ซูเปอร์สวีท คี เอ็ม อาร์ ซึ่งเป็นที่นิยมของเกษตรกรทั่วไป และกำลังทดสอบเพื่อออกพันธุ์ลูกผสมอีก 1 พันธุ์ สำหรับพันธุ์ข้าวโพดฝักอ่อน ศูนย์วิจัยข้าวโพดและข้าวฟ่างแห่งชาติได้ทำการปรับปรุงพันธุ์อยู่ในการทดสอบครั้งสุดท้าย

ศูนย์วิจัยฯ ให้ทำการผลิตเมล็ดพันธุ์ เมล็ดต้นพันธุ์และเมล็ดพันธุ์หลักของ ข้าวโพด และข้าวฟ่าง ส่งให้กรมวิชาการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร และบริษัทเอกชนนำไปผลิตเป็นเมล็ดพันธุ์จำหน่ายให้เกษตรกรต่อไปให้กว้างขวางยิ่งขึ้น นอกจากนี้ศูนย์วิจัยฯ ยังได้ผลิตสายพันธุ์แท้เพื่อสนับสนุนการสร้างพันธุ์ที่ดีของทั้งหน่วยงานราชการและเอกชน รวมทั้งผลิตเมล็ดพันธุ์จำหน่ายของข้าวโพดหวาน เพื่อจำหน่ายแก่เกษตรกรโดยตรงจำนวนหนึ่งด้วย

2. อำเภอคำเนินสะดวก¹

2.1 ความเป็นมาของอำเภอคำเนินสะดวก

อำเภอคำเนินสะดวกแต่เดิมนั้นเต็มไปด้วยป่าดงพงอ้อกอแซมทั่ว ๆ ไป มีประชาชนเข้ามาตั้งบ้านเรือนตามริมคลองสีห์มันและคลองยายแพ่งซึ่งเป็นคลองธรรมชาติ ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลองขึ้นเมื่อปี 2409 คือคลองคำเนินสะดวก เชื่อมแม่น้ำท่าจีนกับแม่น้ำแม่กลอง เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ราษฎรในเรื่องคมนาคม การขนส่งและการเกษตรกรรม

2.2 ภูมิประเทศ

อำเภอคำเนินสะดวกเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดราชบุรี อยู่ทางทิศตะวันออกของจังหวัดราชบุรี มีพื้นที่ประมาณ 189.97 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอและจังหวัดใกล้เคียงดังนี้ (แผนภาพ 3.2)

ทิศเหนือ	ติดต่อกับอำเภอบางแพและอำเภอโพธาราม	จังหวัดราชบุรี
ทิศใต้	ติดต่อกับอำเภอบางคนทีและอำเภออัมพวา	จังหวัด
	สมุทรสงคราม	
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอำเภอบ้านแพ้ว	จังหวัดสมุทรสาคร

¹ สำนักงานอำเภอคำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี "ประวัติและสภาพท้องที่ของอำเภอคำเนินสะดวกปี 2529" (เอกสารโรเนียวเผยแพร่ : 2529) หน้า 1-5.

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอบางคนที่จังหวัดสมุทรสงคราม และ
อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี

ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่ม ทางตอนเหนือของอำเภอเป็นที่นาประมาณ 27,544 ไร่ ทางตอนใต้เป็นส่วนประมาณ 78,960 ไร่ ไม่มีป่าไม้และภูเขา มีลำคลองและคลองซอยประมาณ 200 คลอง คลองที่สำคัญคือคลองดำเนินสะดวก คลองลี้คราบุรี คลองตาหลวง คลองทองกลาง คลองสีหมื่น คลองศรีสุราษฎร์ และคลองโพหัก

2.3 ภูมิอากาศ

มีอากาศร้อนในฤดูร้อนและฝนตกชุกในฤดูฝน เพราะมีมรสุมพัดผ่านและอยู่ใกล้ทะเล เหมาะแก่การทำสวน ทำไร่ ทำนา

ลักษณะโดยทั่วไปของเกษตรกรผู้ทำการปลูกเมล็ดพันธุ์ข้าวโพคหวานเฉพาะที่อำเภอดำเนินสะดวก

จากการวิจัยภาคสนามที่ตำบลแพงพวย ตำบลคอนกรวย ตำบลคอนคลัง ตำบลวังงาม และตำบลคอนไผ่ โดยได้ทำการออกแบบสอบถามและสัมภาษณ์ในช่วงฤดูเก็บเกี่ยวปี 2529/2530 เพื่อรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับการปลูกเมล็ดพันธุ์ข้าวโพคหวาน ได้พบข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับเกษตรกรดังต่อไปนี้

เกษตรกรที่ตอบแบบสอบถามมีจำนวนทั้งสิ้น 29 ราย จาก 33 ครัวเรือน ซึ่งแบบสอบถามได้เจาะจงถามเฉพาะเกษตรกรที่เป็นหัวหน้าครอบครัวเท่านั้น จากการสำรวจพบว่าอายุของเกษตรกรหัวหน้าครอบครัวอยู่ในระดับเฉลี่ย 45 ปี ระดับการศึกษาโดยเฉลี่ยจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ประสบการณ์ในการปลูกข้าวโพคหวานเพื่อเก็บเป็นเมล็ดพันธุ์ประมาณ 8 ปี ซึ่งจะเห็นได้ว่าเกษตรกรในพื้นที่ดังกล่าวมีความชำนาญในการปลูกเมล็ดพันธุ์ข้าวโพคหวานมานานพอสมควร ลักษณะการถือครองที่ดินเพื่อใช้ในการเพาะปลูกของเกษตรกรในพื้นที่ทำการศึกษามีที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ของตนเองแต่ละรายโดยเฉลี่ย 7.34 ไร่ คิดเป็น 51.95 เปอร์เซ็นต์ของที่ดินทั้งหมด เป็นที่ดินที่เช่าเพื่อใช้ในการเพาะปลูกโดยเฉลี่ย 6.79 ไร่ คิดเป็น 48.05 เปอร์เซ็นต์ของที่ดินทั้งหมด และจำนวนที่ดินที่เกษตรกรใช้ในการเพาะปลูกข้าวโพคหวานรวมทั้งหมดเฉลี่ย 14.13 ไร่ สำหรับเกษตรกรแต่ละราย

จากการสำรวจพบว่า (ตารางที่ 3.1) เกษตรกรในพื้นที่ทำการศึกษา ใช้ที่ดินในการเพาะปลูกตามฤดูกาลเพาะปลูกแตกต่างกันไปดังนี้คือ ในฤดูกาลเพาะปลูกที่ 1 เกษตรกรเลือกใช้ที่ดินถึงร้อยละ 72.72 ของพื้นที่ทั้งหมดเพาะปลูกข้าวโพดหวานเพื่อเก็บเป็นเมล็ดพันธุ์ โดยเกษตรกรจะติดต่อทำสัญญาล่วงหน้ากับพ่อค้าเอกชนในท้องถิ่น และกำหนดราคาประกันขั้นต่ำไว้ เมื่อผักแก่แล้วพ่อค้าจะรับซื้อขึ้นไป เกษตรกรบางรายอาจจะเก็บขายเป็นผักสดสำหรับรับประทานบ้างโดยเฉลี่ยประมาณร้อยละ 3.97 และในการเพาะปลูกนั้น เกษตรกรบางรายปลูก มะละกอ ละครูค มะพร้าว และเผือกปนกับข้าวโพดหวานด้วย ส่วนในฤดูกาลเพาะปลูกที่ 2 เกษตรกรจะหันมาปลูก ข้าวโพดฝักอ่อนแทน จะไม่มีการปลูกข้าวโพดหวานเพื่อเก็บเป็นเมล็ดพันธุ์เลย เนื่องจากฤดูกาลเพาะปลูกที่ 2 นี้ มักจะปลูกเมล็ดพันธุ์ข้าวโพดหวานไม่ค่อยได้ผล เนื่องจากดินเสื่อมและสภาพอากาศร้อนมาก

เนื่องจากพื้นที่ทำการศึกษาเป็นพื้นที่ร่องเป็นส่วน สามารถเพาะปลูกได้ตลอดปี ในฤดูกาลเพาะปลูกที่ 3 นี้ เกษตรกรบางรายก็สามารถปลูกต่อได้อีก โดยส่วนใหญ่จะปลูกพืชยืนต้น เช่น องุ่น มะละกอ ละครูค มะพร้าว ควบคู่กับพืชผัก เช่น มะระ พริก หอม ผักชี ถั่วลิสง ถั่วฝักยาว และแตงกวาด้วย

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 3.1 ลักษณะการใช้ที่ดินของเกษตรกรในพื้นที่ทำการศึกษา เมื่อพิจารณาตามฤดูกาล
เพาะปลูก

ข้อพืช	ฤดูกาลเพาะปลูกที่ 1 (%)	ฤดูกาลเพาะปลูกที่ 2 (%)	ฤดูกาลเพาะปลูกที่ 3 (%)
ข้าวโพดฝักแก่	72.72	-	-
ข้าวโพดฝักสด	3.97	2.65	4.83
ข้าวโพดฝักอ่อน	-	37.02	18.07
ถั่วฝักยาวและแตงกวา	-	16.03	5.00
มะละกอ	15.04	21.82	25.23
อื่น ๆ	8.27	22.48	46.87
รวม	100.00	100.00	100.00

1 : ข้าวโพดฝักแก่ หมายถึง ข้าวโพดที่เก็บเป็นเมล็ดพันธุ์

2 : อื่น ๆ เช่น พริกหอม ผักชี ถั่วลิสง มะระ ฝรั่ง องุ่น ละมุด เผือก มัน และ
มะพร้าว เป็นต้น

ฤดูกาลเพาะปลูกที่ 1 คือ ช่วงระหว่างเดือน พฤศจิกายน - กุมภาพันธ์

ฤดูกาลเพาะปลูกที่ 2 คือ ช่วงระหว่างเดือน มีนาคม - มิถุนายน

ฤดูกาลเพาะปลูกที่ 3 คือ ช่วงระหว่างเดือน กรกฎาคม - ตุลาคม